

LÁNSKÝ, Ondřej (2015): *Je třeba zavrhnout liberalismus? K jednomu problému modernity*. Praha: Filosofía.

Podpora politických osobností a subjektov, ktoré sú známe svojou viac alebo menej manifestovanou antipatiou voči liberalizmu v tzv. západnom svete kontinuálne narastá. Navyše, medzi teoretikmi v humanitných a spoločenských vedách už panuje pomerne vzácna zhoda na tom, že súčasná liberálna demokracia čelí vážnej kríze a je otázkou, kam táto kríza presne vyústi. Filozof Ondřej Lánský vo svojej vlani publikovanej knihe síce neponúka odpoveď na túto otázku, ale snaží sa identifikovať, kde presne tkvie krízový stav dnešných západných či – povedané jeho vlastným slovníkom – „atlantických“ spoločností.

Kniha s provokatívnym názvom o zavrňovaní liberalizmu je prepracovanou verziou autorovej dizertácie *Zkoumání jedné podoby morálního zázemí atlantické modernizace*, ktorá bola v roku 2010 obhájená na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej pod školiteľským vedením dnes už docenta Marka Hrubeca. Pozostáva zo šiestich kapitol, pričom každé dve kapitoly sú začlenené do samostatnej časti (Sociálne ocenenie v kontexte kritickej teórie uznania, Liberalizmus a sociálne ocenenie, Projekt dekolonizácie a filozofia oslobodenia). Týmto trom časťami korešponduje aj ústredná persóna, okolo filozofickej koncepcie ktorej sa „točí“ autorovo uvažovanie. V prvom prípade ide o A. Honnetha, v druhej časti o J. Rawlsa a v tretej o E. Dussela.

Zatiaľ čo Honnethove a Dusselove koncepcie slúžia autorovi ako inšpirácia pre tvorbu vlastných myšlienkových konštrukcií v podobe *kritiky* buržoázneho poriadku (Honneth) a *normatívnej* konštrukcie alternatív (Dussel), Rawlsa celkom

otvorene kritizuje (*vysvetlenie* zlyhávania liberalizmu). Ide teda zjavne o uvažovanie v duchu hrubecovskej trichotómie „kritika – vysvetlenie – normativita“. Rawlsovo poňatie spravodlivosti vníma autor ako „*snahu o artikuláciu a podporu buržoázneho poňatia práva a buržoázneho demokratického štátu*“ (s. 115). Nesúhlasí najmä s jeho princípom diferencie, ktorý údajne „*poskytuje [...] argumenty v prospech nerovnosti*“ (s. 122). Neprekvapí, že autor si pri tomto nesúhlase pomáha argumentáciou G. A. Cohena, na ktorého viackrát odkazuje. Práve Rawlsova liberálna teória spravodlivosti má podľa neho justifikovať súčasnú spoločenskú formáciu atlantického sociálneho priestoru rozvinutého kapitalizmu (porov. s. 58), v ktorej dominuje hodnota výkonu ako základu „*morálnej výbavy legitimizácie (ne)rovnosti*“ (s. 63). Lánský pomenúva túto spoločenskú prax a zároveň politickú ideológiu ako neoliberalizmus. Ten „*istým spôsobom vychádza z tradície liberálneho myslenia*“ a zároveň aj „*prevládajúcu sociálnu prax legitimizuje*“ (s. 98). Veľkoryso uznáva isté zásluhy liberalizmu „*v rovine rovné úcty*“ (s. 41) v zmysle dworkinovského prístupu, avšak pokiaľ ide o jeho uplatnenie v oblasti sociálneho ocenenia, treba ho považovať za zdroj „*len ťažko zachytiteľných nespravodlivostí*“ (s. 98). Vo svojej kritike ide Lánský dokonca tak ďaleko, že píše o „*rawlsovskej obhajobe kapitalizmu*“ (s. 131). Veľmi pregnantne formuloval autor svoje výhrady voči Rawlsovi na s. 117, kde tvrdí, že slávny americký filozof prostredníctvom svojej teórie politického liberalizmu udržiava *status quo* sociálnych nerovností

buržoázných spoločností tým, že tento stav „*zamieňa s neutralitou voči komprehenzívnyim doktrínam*“ (pozri aj s. 198).

Lánský však vo svojej kritike Rawlsa používa také ideové (alebo skôr ideologické) skratky, akými sú obrazy Rawlsa sfaby obhajcu kapitalizmu, ktoré sú voči nemu prinajmenšom neférové, a to vzhľadom na myšlienkový vývoj, ktorým zreteľne prešiel. Ten sa zrkadlí zvlášť výrazne v jeho *Spravodlivosti ako férovosti*. Podľa Lánskeho by sme sa tým ale „*nemali nechať zmiasť*“ (s. 194–195). Podľa neho je totiž Rawlsova teória spravodlivosti postavená „*na predstave človeka ako atomizovaného sebeckého jedinca, ktorý sa navyše nemusí riadiť pravidlami spoločenstva vo svojom konaní*“ (s. 195). Aspekty jeho uvažovania o spravodlivosti sú totiž úplne „*v súlade so základnými korektívami neoliberalizmu*“ (s. 195). Bez ohľadu na to, aké sociálne a ekonomické modely Rawls formuluje ako alternatívu vo svojom poslednom veľkom diele, pre Lánskeho ostáva stále metodologickým individualistom nahrávajúcim svojou teóriou sociálne nespravodlivému modelu neoliberalnej ekonomiky.

Prístup, aký Lánský zvolil na kritiku vzťahov uznania založených na individuálnom výkone a trhovom úspechu (netvrdím, že aktuálny systém sociálneho uznania v liberálnych demokraciách takto konštruovaný nie je), je plne v súlade s jeho kritikou politickej neutrality liberálneho spoločenského usporiadania, „*ktoré je zbavené obsahom*“ (s. 187). Liberálny politický poriadok, akokoľvek budí znanie neutrality, v skutočnosti podľa neho slúži na posilňovanie „*utláčateľskej praxe kapitalistických sociálnych vzorcov*“ (s. 187). Neutrálny teda nie je; preferuje jeden konkrétny ekonomický (a navyše

pochybený) systém pred iným, potenciálne sociálne spravodlivejším. Paradoxne tak sčasti preberá konzervatívnu (komunitaristickú) argumentáciu, ktorá na liberalizme kritizuje práve vytesnenie komprehenzívnych doktrín do individuálnej sféry a rozvolnenie spoločenského priestoru, kde nastáva hodnotové vákuum zapĺňané svojvoľne sa vynárajúcimi koncepciami, ktoré títo kritici dnes označujú unisono za (neo)marxistické. Čo je pozícia, ktorá zjavne nie je autorovi vzdialená. Zhoduje sa teda s komunitaristami v kritike liberalizmu neutrality, avšak na rozdiel od nich má pocit, že neutralita je narušená preferovaním kapitalistického modelu ekonomiky. Súčasne ale Lánský z pozícií kriticko-teoretického prístupu razantne odmieta europocentrické myšlienkové vzorce, a to aj vo vede, ktorá je na Starom kontinente „*súčastou koloniálneho poriadku moci, lebo tým, že problémy nereflektuje, poskytuje tomuto systému svojho druhu alibi*“ (s. 163).

Upozorníme, že takéto sebatrýznenie európskej vedy a celej spoločnosti môže napomáhať neistote a kríze liberálnych demokracií ktoré, prinajmenšom z pohľadu konzervatívnej kritiky, pomaly otvárajú priestor „*nepôvodným*“ ideovým koncepciam, prípadne náboženským schémam, ktoré sú Európe historicky cudzie (aj keď tu možno vzhľadom na dejiny Španielska od čias moslimského dobytia Hispánie v 8. storočí až po reconquistu a pád Granady v 15. storočí namietat, že to nie je celkom pravda). V tomto bode si teda Lánský môže výnimočne s konzervatívnymi kritikmi liberalizmu podať ruku: liberálna neutralita je „*cestou do otroctva*“. Pre prívržencov kritickej teórie do otroctva sociálneho (a ekonomického) zneuznania, pre konzervatív-

cov do otroctva popierania tradičných identít a hodnôt.

Aby sme to zhrnuli, autorovi prekáža liberálna neutralita, ktorá je iba zásterkou (re)produkcie ekonomických nerovností, ale zároveň kritizuje, že v „atlantických“ spoločnostiach stále dominujú také epistemologické prístupy, ktoré preferujú európsky (západný) systém poznávania a explikácie reality. Vzniká tak zjavná medzera, ktorú dnes okrem nacionálne podfarbeného populizmu a jeho prívržencov zatiaľ nikto nedokáže zaplniť.

Aby sme však boli féroví trochu viac ako autor knihy k Rawlsovi, prinajmenšom tento aspekt Lánkeho diela je nutné jednoznačne oceniť. Ako potenciálnu „výplň“ v zmysle poskytnutia normatívneho riešenia neduhov liberalizmu ponúka juhoamerickú filozofiu oslobodenia. Zaslúžnou je Lánkeho aktivita v tretej časti knihy najmä v tom zmysle, že myslenie mexicko-argentínskeho filozofa Enrique Dusela (nar. 1934), významného reprezentanta tejto filozofie, u nás nie je príliš známe. Autor nám teda síce jednoznačne odpovedal na otázku z titulu svojej knihy (áno, liberalizmus musíme zavrhnúť, lebo vo výklade modernity podľa Lánkeho zlyhal a nevyvážia to ani jeho úspechy na rovine „rovnej úcty“) a dokonca ukázal prstom na údajného spoluvinníka krízy atlantického priestoru (t. j. Rawlsa – je dosť možné, že z pravej strany ideového spektra na toho istého muža ukazujú konzervatívni filozofi a nevedomky aj populistickí politici), ale, žiaľ, dostatočne nepreukázal plauzibilitu ním ponúkanej alternatívnej koncepcie filozofie oslobodenia (zjavne uvažujúc v rámcoch už spomínanej trichotómie M. Hrubeca). Intencionálne praktické aktivity konkrétnych spoločenských

skupín, od ktorých sa očakáva, že oslabí sociálne inštitúcie udržiavajúce nespravodlivý spoločenský poriadok – ako to prorokuje Lánke vychádzajúc z filozofie oslobodenia (pozri napr. s. 189) – sú v „atlantických“ spoločnostiach prinajlepšom stále v zárodočnom štádiu. A ak aj pripustíme relatívnu hustotu siete takýchto skupín, je otázkou, nakoľko im je vlastný „revolučný“ náboj a úmysel podkopať základy takéhoto spoločenského poriadku. Ako aj to, či sa takéto skupiny nutne identifikujú vo svojom prípadnom boji s kritikou liberalizmu tak, ako ju prinajmenšom implicitne predpokladá filozofia oslobodenia.

Z formálneho hľadiska Lánkeho kniha netrpí závažnejšími nedostatkami a charakteristické je pre ňu kultivované a jasné vyjadrovanie a vysvetľujúci štýl. Napriek tomu prekvapia čitateľov a čitateľky niektoré momenty, ktoré nenapomáhajú dobrej percepcii textu. Príkladom za všetky nech je zmienka o „*graeberovskom komunizme základnej línie*“ (s. 191). Autor sa zjavne odvoláva na knihu amerického antropológa a aktivistu Davida R. Graebera *Debt: The First 5000 Years* (2011), ktorá vyšla v Brne v českom preklade rok po vydaní anglického originálu. Napriek tomu, že tento titul je zahrnutý v zozname literatúry, príslušná odvolávka na „graeberovský komunizmus“ ostáva neobjasnená a čitateľa, ktorí teóriu profesora Graebera nepoznajú, sú tak autorom ponechaní v neistote a nevedomosti. Tento nedostatok vystupuje do popredia o to kontrastnejšie, že zmienka o komunizme základnej línie sa objavuje na konci kapitoly o Dusselovej filozofii oslobodenia, ktorá je autorom detailne vyložená.

Pozornejších čitateľov prekvapí aj iný typ formálneho nedostatku. Ním je

neúplnosť názvu slovenského odborného periodika, v ktorom Lánský publikoval v roku 2013 text, ktorý sa neskôr stal súčasťou jeho knihy, a na ktorý sa odvoláva. V tomto prípade píše o časopise *Politica Slovaca* (na s. 110 a 206), pričom tento časopis vydávaný Ústavom politických vied SAV v Bratislave nesie plný názov *Studia Politica Slovaca*. Drobná chyba – a zhodou okolností pri slovenskom preklade Rawlsovej knihy *Politický liberalizmus* – sa vyskytla v určení roku, v ktorom bol tento preklad v Prešove publikovaný. Nejde totiž o rok 1995, ako uvádza autor (na s. 100 a 208), ale o rok 1997.

Na druhej strane, keď už je reč o použitej literatúre, je sympatické, že Lánský si všima aj slovenskú akademickú produkciu, čo je v českom spoločenskovednom prostredí stále mimoriadna výnimka. Dodajme však jedným dychom, že táto je zastúpená v podstate len dielom slovenského filozofa, politológa a súčasného poslanca NR SR Luboša Blahu *Spät k Marxovi?*.

Čítovanú knihu Ilony Švihlíkovej *Přelom* vydanú v Bratislave do tohto výpočtu počítať nemožno, keďže ide o českú autorku a knihu písanú v českom jazyku. Rovnako do tejto kategórie nemôžeme radiť ani dva slovenské preklady diel J. Rawlsa, s ktorými autor pracuje.

Lánskeho kniha je písaná z jasných ideových pozícií a predstavuje intelektuálnu výzvu. Výzvu, ktorá sa ako čoraz aktuálnejšia javí v čase, keď už nehovoríme o konci ideológií, ale o konci „konca ideológií“ vo fukuyamovskom zmysle slova. Liberalizmus totiž, zdá sa, stráca čoraz viac na svojej presvedčivosti a atraktivnosti a na pomyselnú scénu svetových dejín atlantickej spoločnosti prichádzajú iné ideológie, ktoré aspirujú na jeho nahradenie. Je však otázkou, či autorom propagovaná filozofia oslobodenia je adekvátnou a dostatočne spoločensky atraktívnou náhradou.

Marián Sekerák*

---

*PhDr. Marián Sekerák, Katedra politologie, Institut politologických studií, Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova, marian.sekerak@gmail.com.